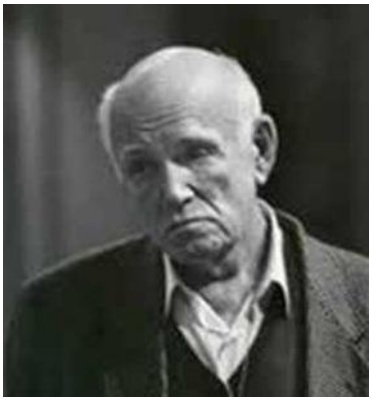

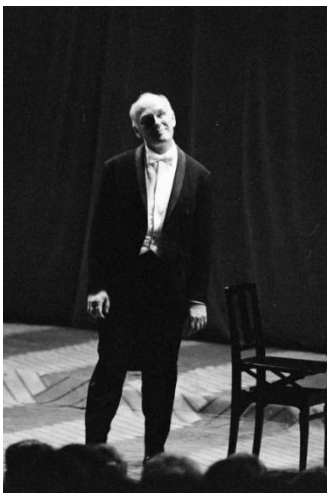
Kelecsényi László

Richter nélkül

Nem jön többé. Régóta tudjuk, nem lesz több Richter-koncert, legalábbis élőben nem. Ott vannak a régi fekete bakelitek, meg az ezüstösen csillogó fényes korongok, egypár könyv, no és a nevezetes Monsaingeon-film, a tulajdonképpeni szellemi végrendelet. Be kell érnünk ennyivel. Pedig „Richter-szükséglet" van, fogalmazta meg évekkel ezelőtt egy Csont András álnevű zenekritikus.

Szvjatoszlav Teofilovics Richter 1997. augusztus 1-jén hunyt el. Nem váratlanul. Az vitte el, ami Hrabalt is: az időskori feladatnélküliség szülte depresszió. Nagyjából két évtizede vetítette nálunk egy tévé-csatorna a róla szóló *Enigma* című portréfilmet. Richter, aki világéletében utálta/félte a technikát, nem szeretett repülni, ha mikrofont látott elmenekült, és stúdiófelvételei két kézen megszámolhatóak, mégis kötélnek állt, hogy kamera elé üljön. Látta a kanadai származású Bruno Monsaingeon más nagyságokról (Ojsztrah, Fischer-Dieskau) készített életútinterjúit, és meggyőzte magát, hogy ha már nincsenek koncertek, ő maga, és ne mások mondják ki a végső szót arról a természeti képződményről, aki majdnem fél évszázadon keresztül káprázttatta el a koncertlátogató közönséget zongorajátékával.

A jelenség, akit Richternek hívtak, valósággal berobogott a pódiumra, majd egy félszeg meghajlás után, szinte leintve a tapsolókat, hisz minek tombolnak, mikor még egy hangot sem ütött le, játszani kezdte a szerzőt, akit néha csak pár órával a koncert előtt jelölt meg, hogy legalább aznap tudják a boldog jegytulajdonosok, mit fognak hallani. Ez a lendület, ez a fiatalos erő később eltűnt, de nem a játékából, csak a külsőségekből. Lassan lépkedett a zongorához, kezében kottával és szemüveggel, mögötte a lapozóval. Bevallotta: idős korára meg-

változott a hallása, és szüksége van a kottára, hogy ne vétsen el egy hangot sem. Merthogy Richter és a melléütés – ilyesmi nemigen létezett.

Sok legenda övezte alakját. Az egyik ilyen, hogy Budapesten tartotta első külföldi koncertjét (igazából Prágában). A másik, hogy elhíresült első pesti szólóestjének szünetében égtek a telefonok, és a második részre dugig megtelt a koncertterem (az idősebbek jól tudják, milyenek voltak 1954-ben a budapesti távközlési lehetőségek). Repülési fóbiája miatt (megtörtént vagy sem, ám tartja magát a legenda, hogy egyszer altatva utazott a gépen Moszkvától Japánig) kocsin utazva sokszor szelte át hazánkat, s ha tehette megmegállt, hogy koncertezzen. Melyik világsztárról mondhatjuk el, hogy fellépett Debrecenben, Győrben, Miskolcon, Pécsett, Sopronban, Szegeden, Szombathelyen és Veszprémben? Autós konvojok indultak a helyszínre, hogy láthassák/ hallhassák őt, aki már életében legenda lett.

Mi volt a titka? Kocsis Zoltán mondta a 20. század két legnagyobb zongoristáját összehasonlítva, hogy Glenn Gould hangokat játszott, Richter magát a zenét. Van benne valami, nemcsak szellemes, hanem találó gondolat. A manószerű kanadai pianista igen fiatalon visszavonult a nyilvános koncertezéstől, és a legjobb technikával felszerelt hangrögzítő stúdiókba menekülve tökéletesítette játékát és felvételeit. No de Bachnak, Mozartnak, Beethovennek nem volt ilyesféle lehetősége. Mégis-

csak Richternek van igaza, aki szerint a zenélés élő folyamat, a közönség előtt kell újraszülni a műveket. No, jó, lehet valahol, rejtetten egy mikrofon, később aztán kamera, hogy rögzítse az előadást, legföljebb később nem autorizálja, Schumann, Schubert, Brahms nevében nem engedi a szerinte sikertelen felvétel sokszorosítását. A halála után aztán piacra került szinte minden, kalóz akciókban adtak ki tőle olyan fel-

vételeket, melyeknek főképp nem az volt a bajuk, hogy nem jogtiszták, hanem hogy Richter soha nem járult volna hozzá közzétételükhöz.

A kulcsszó talán megint az alázat. A legmaximálisabb odaadás a szerző szándékai iránt. Hogy honnét tudhatta, mit akart Beethoven? Figyelmesen „elolvasta" a kottát. Nem gyártott koncepciókat, nem támadt víziója mondjuk az *Appassionátá*ról, csak megjelenítette a zeneszerzőt, Beethovent láttuk a zongora mögött. Hiteles a történet, mert sok tanúja akadt. Amikor első amerikai koncertkörútján fölvették vele Beethoven *C-dúr zongoraversenyé*t, a végén kezet csókolt az igencsak meglepett karmesternek, Charles Münch-nek, annyira el volt ragadtatva a zenekari kísérettől. (Egy szovjet állampolgár, az USA-ban, 1960-ban!)

A fölényes öntudat teljes hiányára vall, hogy például Szibérián átautózva megállt és koncertezett olyan helyeken, ahol soha nem hallottak még klasszikus zenét. Melyik elkényeztetett világsztár tette volna meg ugyanezt? Franciaországban beleszeretett egy középkori építésű gazdasági épületbe, s egy-két év alatt fesztivált szervezett az elhanyagolt, infrastruktúra nélküli színtér köré. Legszívesebben ingyen játszott volna – hogy erről mi volt az impresszáriók véleménye, most hagyjuk említés nélkül. 1991-ben, egyik utolsó budapesti fellépésén, a Zeneakadémia oldalerkélyén, ahonnét épp a kezére lehetett látni, egyszázötven forintba került a belépő.

Szerencsém volt pályája különböző szakaszaiban hallani őt. Az 1973-as évben több alkalommal járt Pesten. Márciusban három estén lépett föl. A Zeneakadémián „két ülésben" játszotta el Bach *Das Wohltemperierte Klavier*jának II. kötetét, majd pár nappal később az Erkel Színházat zsúfolásig megtöltő közönség előtt Franz Schubert két monumentális, csak a zeneszerző halála után kiadott szonátáját adta

elő, újabb etalont teremtve a félreismert, szenvelgő romantikusnak elkönyvelt muzsikus utóéletében. Akkor és ott három ráadást is adott a tavaszt ígérő, március végi estén a fiatalon meghalt komponista műveiből. Aztán október elején visszatért, megint az Erkelben hallottuk, ezúttal zongorakísérőként (!) Dietrich Fischer-Dieskau oldalán. A műsor tanító és felfedeztető volt: a zenetörténet (joggal-jogtalanul) második vonalába sorolt Hugo Wolf dalai szólaltak meg.

Mintha pályafutása végére a démonikus Richter lecsendesedett, klasszicizálódott volna. Törzsközönsége persze mindvégig a titánt látta, a régi, több évtizedes emlékek működtek, s nem a jelen. Richter azonban akkor már kottából játszott, elsötétített teremben, nem a látszat-áhítat miatt, csakis a pontosság érdekében. Már-már komikus epizódok kísérték utolsó budapesti fellépéseit. 1991-es zeneakadémiai szólóestjén Bach francia szvitjének első taktusai után leállt, mert a szemébe sütött a színpadi kijárat fölött világító vészlámpa. Várni kellett a folytatásra, mert az átforrósodott izzót csak hosszas kalamitások (létra, kesztyű) árán tudták kicsavarni. Bő két évvel később pedig lesifotósok üldözték a szállodájától a Kongresszusi Központ felé tartó taxiját. Az első pesti bulvárlapok – nevüket borítsa a feledés – ennyit fogtak föl a nagyságából 1993-ban.

A hangversenyek viszont csodálatosak voltak. Utoljára Grieget játszott. Az egykori Németvölgyi temető helyén emelt koncertpalota nézőtere talán kiegészült egy korai feltámadásban bizakodó szellemközönséggel. A csúcs azonban számomra a Liszt Ferenc Kamarazenekarral adott 1991. június 9-i hangverseny volt. A szünet előtt játszott *D-dúr zongoraverseny* lassú tételében (Adagio e piano sempre) átszállt az a bizonyos angyal a muzsikusok és nagyteremben ülő hallgatóság fölött. Ebben egészen biztos vagyok.

